

binat amb l'au de *gaugno* «visage, trogne» (primitivament 'ganya de peix'); altrament que també aquí es partís del substantiu no ens ho suggereix sols la presència d'aquest, que ja hem vist en l'antiquíssim Marcabré sinó també el bearn. *arregàgn*, Alpes Cottienes *regagn* «réponse aigre» etc.

No minva això en les altres llengües romàniques. En castellà fa la primera aparició, 2ⁿ quart del S. XIII, amb Gonçalo de Berceo, on el pecador (ni més ni menys que en l'escena dantesca) l'escomet un dimoni «en manera de can, firiendo colmelladas: / vinié de mala guisa, los dientes *regañados*, / el cejo mucho turbio, los ojos remellados / ...» (*Milagros*, 471a); «firién a dientes *regañados*», *L. de Alexandre* (1269b, 965c); «con los dientes *regañados* se arremetían tan fieramente a los descreídos», *Gran Conq. de Ultramar* (Rivad., 268b3, 272), «*regañar* los dientes», Juan Manuel (*Conde Luc*, 55.14); «ahunque dañado, tú nunqua *regañas* / los dientes a Dios» en el *Catón* de Micer Gonçalo, «ensañávanse en sus pensamientos e *regañavan* e apretavan los dientes contra él» (cf. Navarro Tomás, *BDR* I, 126). El cast. modern no n'ha conservat més que la locució a *regañadientes* (castellanisme inadmissible en català), però es conserva millor en asturià i en l'aragonès de la nostra frontera. «*regañeras*. poner los *dientes* a descubierto contrayendo los labios» (a Binéfar, segons Coll Altabàs)

I encara en més llengüatges germans Com el portuguès *arreganhar* en la llengua comuna (dicc. de Moraes) «apartar os beijos, descobrindo os dentes, rindo [ai' ai']», ou por convulsão»; *arreganhar os dentes para alguém* «para fazer medo, ou [?] sorrindo» ja en la *Aulegraça* de Ferreira de Vasconcelos (mj. S. XVI), tornassolant-se cap a: «olhando para a serpe muito *arreganhado*, a modo de colérico» en el seu coetani Mendes Pinto, 1 ara. «*arreganhar* os lábios ou bordas da ferida» 'abrir, apartar', «*arreganhar* a castanha» 'abrir-se o ouriço»; cf. astur. orient. *arregañar* «regañar las frutas» (Vigón).

En fi, no havia deixat d'existir a Itàlia. En part conservant la seva forma pròpia, com a Bolonya *regagnar* «contendere, intentare un processu», gergo bolonyès *ragàgna* 'ell parla' (Tagliavini, *ARom* xxii, 260); en altres llocs amb la vocal alterada però amb sentit més primari, milanès antic *righimiar* 'ensenyar les dents' en Bonvesin da Riva (fi S. XIII, cf. Salvioni, *Misc. A. Graf*, 391ss), que en allò es ressent de la influència de l'it. *dirignare* (que ja hem vist en Dante), però aquest per la seva banda deu la *gn* al nostre mot (per més que vingui de l'a.-al. ant. *grinan* > al *greinan* = angl. *groan*).

En efecte també l'hi trobem, amb el sentit més evolucionat però vocal no tant canviada. Bèrgamo *renognà* «brontolare», genov. *rangugnà* id., cors *rangugnà*, Gallura *raunynà*, logud N *raunzare* id., milanès *rognà* (Parodi, *Rom* xvii, 71-72; MLWagner, *ASNSL* cxlvi, 224), ara bé hi ha una variant bergamasca *reghegnà*, amb vocalisme molt antic, car la Llegenda de Sant Cristòfor, text més antic de l'Alta Itàlia, conta havent vist la creu el diable «per lo bosco él va con

grande *regegno*», i encara que altres mss. ho vulguin esmenar en *regogno* i *rogogni*, és en va puix que rima en *-egno* (*Latbl* xxi, 218).

Prescindint d'aquestes formes italianes, evidentment alterades, les altres llengües romàniques coincideixen a postular una base com *REGANIARE, que no seria difícil d'explicar. Vist que GANNIRE no sols significava 'grinyolar', 'lladrar', 'GLATIR, GANYIR', sinó també, i àdhuc sovint, 'grunyir', 'rondinar, bonir, botzinar', 'cridar planyivolment', d'aquí podem fàcilment derivar un substantiu *REGANNIUM, que ens explica directament *regany*, i del qual es deriva *reganyar/oc. reganbar/cast. regañar/port. arreganbar/alt-it. regagnar*.

Sobre el caràcter primari del substantiu en català i llengua d'oc no cal més justificació que les dates i el sentiment perdurable de la llengua viva; per a les altres llengües romàniques, on també hauria estat així originàriament, dono detalls i justificació en l'article del DCEC/DECH (REGANAR), en el qual es trobaran, altres fets castellans sobretot, sobre els quals hi remetem; observem tanmateix que l'arag. ant. *regaño* ja es troba c. 1400 (Gloss. de l'Èscorial). De les arrels preliteràries que aquestes formacions havien tingut en el Nord de França s'ha salvat un testimoni, petit però eloqüent, en un baix-ll. arcaic GANNIONEM (derivat de GANNIRE), conservat en un glossari parisenc transmès per un ms. de primers del S. XII, on figura traduït per un fr. ant. dial. *chinur* = fr. **chigneur*, fr. *rechigneur* (Scheler, *Trois traités de lexicographie latine*, en el *Jabruch* d'Ebert, VIII, 82 12).

França endins el verb degué passar, poc o molt almenys, de la ratlla entre Oc i Oil, i molt possiblement fins a l'extrem Nord. En tot cas, recordant que *ga* ha de tornar-se *ga* o *ge* en aquelles latituds, endevinarem que en podem tenir una avançada solta en els Vosges, en la forma *ràžani*, puix que IA > i és normal ja en francoprovençal i enllà, per bé que sigui amb sentit força evolucionat com a «se montrer pétulante (une vache, à l'étable)», car allà a la vora també hi ha (amb algun altre detall fonètic anòmal) *rejaner* amplament estès des dels Vosges, pel Franc Comtat fins al Morvan, i ja documentat c. 1300, on el sentit ja ha passat a 'mugir' i, traslladat a la veu d'animals no massa diferents, a 'renillar' i 'bramar (l'ase)' (amb artificiosa explicació divergent, pseudo-latina, en el FEW IV, 53): la *-n-* (i no *ŋ*) pot ser deguda a una primerenca dissimilació de la palatalitat, o a influència del tipus fr. *rcaner*, alteració recent del picard ant. *recaner*, fr. ant. *rechaner*, figurant ja dos cops *recaner* en el picard Gautier de Coigny (c. 1223) precisament en el sentit de «grincer des dents» — o a la suma dels dos factors.

Car més al Sud trobem formes inequívokes, que ho enllacen amb el *reganyar* comú de la Romània meridional: lionès *rechagni* «grogner» (*Rom* xx, 318), Terres-Froides *rəθaŋiə* (i variant *raθaŋiə*!) «grogner, rechigner» (FEW), Vivarès *rechagnà* id. (*TdF*): cert que hi ha també *rəkayé*, *-kaŋiə* a part de les Terres-Froides (amb *rəkayaré*, *-rēla*, «grognon» i *rəkáyo* «mauvaise humeur»); i oc. delfinès *recagnà*, amb una